

Kristina Gverić

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 069.5:37]497.521.2)

Primljeno: 21. 2. 2020.

Prihvaćeno: 10. 3. 2020.

Pregledni članak

RAZVOJ ZBIRKE RADOVA UČENIKA I NASTAVNIKA HRVATSKOGA ŠKOLSKOG MUZEJA

Sažetak

Jedna od najvećih zbirki Hrvatskoga školskog muzeja jest Zbirka radova učenika i nastavnika, koja danas ima preko 10 000 muzejskih predmeta. Važan dio Zbirke čini likovno stvaralaštvo naših učenika, učitelja i profesora. Prikupljeni likovni radovi najvećim su dijelom rezultat stvaranja javnosti, učenika, učitelja, škola i djelatnika Muzeja. Još od svojega osnutka 1901. Hrvatski školski muzej sistematično i planski prikuplja građu bilo da je riječ o donacijama građana, ustanova ili raznim aktivnostima Muzeja, primjerice organiziranju likovnih natječaja na važne i popularne teme, ciljanim izlozbama ili dobro osmišljenim pedagoškim akcijama. Muzej motivira svoje posjetitelje, korisnike i cjelokupnu javnost da pomognu sačuvati svakodnevicu, trenutak u kojem se živi i stvara, za buduće naraštaje. Što je rezultat takva pristupa, što se njime uspjelo prikupiti i sačuvati, prikazat će se ovim radom.

Ključne riječi: Hrvatski školski muzej (Zagreb)
muzejske zbirke, Zbirka radova učenika i nastavnika,
razvoj zbirke

U školskom muzeju treba da odsijeva prošlost i da se zrcali sadašnjost školstva dotične zemlje ili naroda (Hrvatski školski muzej, 1902, 3).

1. Prikupljanje građe Hrvatskoga školskog muzeja

Prijelaz iz 19. u 20. stoljeće važan je trenutak za povijest hrvatskoga školstva: 19. kolovoza 1901. otvoren je Hrvatski školski muzej. Ipak, zanimljivo je, a po mnogočemu možda i vrednije, ono što je tom događaju prethodilo, a to je sveopća aktivacija društva, buđenje učitelja i učiteljica, osnivanje Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora¹, izgradnja Hrvatskoga učiteljskog doma². Upravo je to utjecalo na to da građa Hrvatskoga školskog muzeja bude prikupljena i prije njegova osnutka. Brojni entuzijasti, učitelji i učiteljice, tadašnji Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju, sveukupna javnost donirali su veliku količinu građe za buduće zbirke Muzeja. Popise tada donirane građe pronalazimo u prvom katalogu Muzeja (*Hrvatski školski muzej*, 1902) te u prikupljenim kratkim obavijestima pod nazivom

Darovi Hrvatskom školskom muzeju.

U ZAGREBU, U SUBOTU 19. SIJEČNJA 1901.

Zagreb. (Zabave u korist škol. muzeja.)

Nastojanjem ravnatelja više p. škole u Križevcima g. M. Jurčića, a uz sudjelovanje pjevačkoga društva „Zvona“ i učitelja g. M. Mayera priredila je dne 16. prosinca pr. g. školska mladež više i niže pučke škole u Križevcima zabavu i svečanost „božićnog drvca,“ a na korist školskoga muzeja. Kod te zabave bio je na okupu sav grad tako, da su bili premaleni prostori „Narodne čitaonice,“ gdje se održavala zabava, koja je bila vrlo lijepo aranžovana, a i uspjela je vrlo dobro, te se u opće vrlo pohvalno priznao trud učiteljskomu zboru, koji je s priređivanjem zabave imao mnogo truda. I materijalni je uspjeh bio povoljan, jer je ped. zboru g. Jurčić poslao čisti prihod za školski muzej u iznosu od 132 K. 67 fl. Živjeli svi, koji su pomogli tomu uspjehu!

Dne 6. o. mj. bijaše u korist školskoga muzeja priredena zabava i u Samoboru, a kako čujemo, u istu se svrhu priređuju zabave u Sisku, Bjelovaru, Glini, Ogulinu, Brodu n. S. i u drugim mjestima. Tako valja! Samo naprijed!

Slika 1. Prilog iz „Darovi Hrvatskom školskom muzeju“

U tim kratkim izvještajima pratimo kako su se prikupljala sredstva i građa Muzeja od 12. listopada 1900. do kraja 1911. godine. U tu svrhu organizirane su zabave u korist Školskoga muzeja kao i prigodni koncerti, druženja, ples, tombola.

Takva događanja bila su česta pojava u školama diljem Hrvatske toga vremena. Na dan otvorenja Muzej je imao bogatu Zbirku nastavnih sredstava i školske opreme, koja je sadržavala 4935 muzejskih predmeta, u Pedagoškoj knjižnici postojalo je u tom trenutku 2741 djelo, a u Arhivskoj zbirci 290 komada.

Građa Muzeja nastavila se prikupljati čitavo 20. stoljeće, a sam Muzej nije prestao postojati unatoč mnogim teškim trenucima, povijesnim previranjima i svjetskim ratovima. Ipak, pri-

mjećuje se zastoj u njegovu razvoju tijekom ratnih razdoblja, koja su, uz nepostojanje propisa prema kojima bi odgojno-obrazovne ustanove bile obvezne Muzeju dostavljati

1 Hrvatski pedagoško-književni zbor (HPKZ) utemeljen je 30. rujna 1871. godine.

2 Na tadašnjem Sveučilišnom trgu, danas Trgu Republike Hrvatske, sagrađen je 1889. Hrvatski učiteljski dom, prvi učiteljski dom u ovim krajevima. Svečano je otvoren 4. rujna 1889. godine.

vrijednu građu koja se više ne koristi, utjecala na činjenicu da veliki dio građe nije pronašao svoje mjesto u muzejskim čuvaonicama te je, nažalost, možda i trajno izgubljen. Zato u zbirkama Muzeja ponegdje uočavamo praznine i nedostatak kontinuiteta.

Muzej 1. listopada 1925. započinje sa svojom izložbenom djelatnošću. U njegovim prostorima otvara se *Kulturno historijska izložba grada Zagreba u spomen 1000. godišnjice Hrvatskog kraljevstva*. Izložba je trajala do 22. studenog iste godine, a pobudila je veliko zanimanje među učenicima zagrebačkih pučkih škola te je postala jedna od najposjećenijih izložaba u Zagrebu do tada. Izložbe su postale poligon za prikupljanje građe. Već 1938. otvorena je izložba na temu radova učenika zagrebačkih osnovnih škola, a nakon Drugoga svjetskog rata izložbena djelatnost postaje još bogatija i raznovrsnija. U *Pedagoškom radu* 1948. tadašnji voditelj Muzeja Antun Tunkl (1884. – 1961.) piše programatski članak “Zadaci našeg muzeja” (Pleše, 1971, 23), u kojem uz ostalo ističe da je jedan od najvažnijih zadataka prikupljanje građe vezane za školstvo u vrijeme Narodnooslobodilačke borbe (NOB) te organiziranje akcija kojima bi se sačuvali vrijedni učenički radovi. Ti zadaci i ciljevi ostvareni su upravo izložbenom djelatnošću Muzeja. Već u travnju sljedeće godine Školski muzej otvara izložbu *Školstvo za vrijeme NOB-a*, a teme izložaba šire se na mnoga područja: učila, dječji doživljaj raznih tema poput bolesti, nastavu crtanja, radove učenika i slično.

Godine 1971. tadašnji ravnatelj i viši kustos Muzeja Branko Pleše u uvodnoj riječi prigodnoga izdanja kaže: “[...] Hrvatski školski muzej dao je velik doprinos unapređivanju odgojno-obrazovnih spoznaja među našom školskom omladinom. Kao kulturna i obrazovna ustanova za odgoj i obrazovanje učenika, a potom i njihovih nastavnika, Hrvatski školski muzej postao je danas jedan od najistaknutijih i najpristupačnijih nosilaca suvremenije uloge muzeja na relaciji: muzej-škola” (Pleše, 1971). U trenutku kad su napisane te riječi Muzej slavi svoj sedamdeseti rođendan i iza sebe ima bogatu suradnju s mnogim odgojno-obrazovnim ustanovama, preko sto otvorenih izložaba te mnoštvo posjetitelja.

Izložbenom djelatnošću Muzej je ostvarivao jedan od svojih osnovnih zadataka – izlaganje građe i obrađivanje tema vezanih za povijest školstva i pedagogije – ali se ujedno bavio aktualnim temama, organizirao povremene didaktičke izložbe i izložbe o odgojno-obrazovnim ustanovama i njihovoj djelatnosti te se na taj način približio svojim posjetiteljima, učenicima i učiteljima. Takva muzejska djelatnost ima cilj popularizirati, ali i prikupiti muzejsku građu. Izložbama na temu školskoga života, školskih aktivnosti ili onima poput *Muzeji i škole* (1956.)³ ili primjerice *Kamo nakon osnovne škole* (1970.) zaživjela je i relacija učenik-muzej-učitelj. Školski muzej postaje mjesto susreta, dijaloga, suradnje, mjesto stvaranja.

Domovinski rat u Hrvatskoj otežao je rad, dio zbirki bio je evakuiran, ali Muzej ni u takvoj atmosferi nije prestao s radom. Građa se nastavlja prikupljati sistematično i planski sve do današnjih dana bilo da je riječ o donacijama građana ili raznovrsnim akcijama Muzeja, izložbama ili natječajima.

3 Izložba kao primjer korištenja muzejske građe u nastavi.

U novije vrijeme na razvoj muzejskih zbirki utjecalo je više čimbenika i okolnosti. Na Svjetski dan učitelja 5. listopada 2000. Muzej otvara svoj, za to vrijeme moderan, stalni postav popraćen opsežnim katalogom. Muzejska djelatnost ostvaruje se i povremenim izložbama djelatnika Muzeja kojima se obrađuje i izlaže muzejska građa, a sve stručne izložbe popraćene su katalogima. Muzej se sve više okreće i pedagoškoj djelatnosti, muzejskim radionicama na kojima se građa i djelatnost Muzeja približavaju svim posjetiteljima, a u prvom redu najmlađoj populaciji. Sve to utjecalo je na povećanje broja posjetitelja, ali i na nove suradnje, na prisutnost Muzeja u javnom životu. Javnost sve više osvještava činjenicu da Hrvatski školski muzej postoji te da ima zadatak skupljanja i čuvanja vrijedne školske baštine. Muzej i dalje podsjeća posjetitelje na to izložbenom djelatnošću, a uvelike je tu pomogao i projekt Muzeja *Neka škola započne i završi u Školskom muzeju*, koji je 2003. pokrenula tadašnja ravnateljica Elizabeta Serdar. Školski život, život i rad raznih odgojno-obrazovnih ustanova na početku i kraju svake školske godine na dva tjedna predstavlja se javnosti u prostorima Muzeja. Tom radu, radu učenika i učitelja na takav način daje se potrebno priznanje, a Muzej se, uz svoje osnovne izložbene zadatke, upoznaje sa suvremenom školom, njezinim radom te u svojim prostorima dobiva priliku ugostiti najbolje od toga rada, a ujedno pospremiti najvrednije od izloženoga u svoje zbirke.

Takav kontinuitet u radu, trud i rad djelatnika Muzeja čitavo 20. stoljeće pa sve do danas, sustavno prikupljanje građe, suradnja na relaciji muzej-škola, kao i sve spomenute okolnosti utjecali su na to da je jedna od najvećih zbirki Hrvatskoga školskog muzeja upravo Zbirka radova učenika i nastavnika.

2. O Zbirci radova učenika i nastavnika

Nazivi zbirki Hrvatskoga školskog muzeja mijenjali su se tijekom vremena. U godini osnutka građa je podijeljena na Zbirku nastavnih sredstava i školske opreme, Pedagošku knjižnicu i Arhivsku zbirku. Povećanjem muzejskoga fonda javlja se potreba za osnivanjem novih zbirki i njihovim razgraničavanjem. Danas u Muzeju uz Arhivsku zbirku i Pedagošku knjižnicu Davorina Trstenjaka postoje Zbirka fotografija, Zbirka razglednica i slikovnog tiska, Zbirka školske opreme i predmeta, Zbirka nastavnih sredstava i pomagala, Zbirka radova učenika i nastavnika, Zbirka propisa i službenih publikacija u odgoju i obrazovanju, Zbirka školskih izvješća, Zbirka učeničkih i školskih listova, Zbirka udžbenika i priručnika te nedavno osnovana Zbirka igračaka.

Zbirka radova učenika i nastavnika danas ima preko 10 000 muzejskih predmeta. Predmeti se čuvaju u čuvaonicama unutar zgrade Hrvatskoga učiteljskog doma na tavanskom prostoru i većinom su smješteni u metalne protupožarne ladičare ili arhivske kutije, ovisno o vrsti građe, te zaštićeni beskiselinskom folijom. U prostoru čuvaonice provodi se preventivna zaštita i održava odgovarajuća temperatura i relativna vlažnost zraka.

Među najstarijim predmetima mogu se izdvojiti topografske karte koje su izradivali učenici Normalne glavne učione u Slunju i Uzorne normalne glavne učione u Rakovcu 20-ih godina 19. stoljeća.

Zbirka je raznovrsna i sadržava mnoštvo različitih predmeta, od bogatih herbarija, krasnopisanki, raznih bilježnica, zadaćnica, spomenara, predmeta nastalih na nastavnim predmetima muški i ženski ručni rad, uzornika, vezova, čipke do predmeta iz košaraških, urarskih i obrtnih škola, predmeta nastalih na nastavi *slōjda*⁴ i dr. Koliko je važan bio rad naših učitelja i koliko su visoku razinu dostizali njihovi učenici svjedoči i cjelina stalnoga postava Hrvatskoga školskog muzeja nazvana *Pariška soba*, rad učenika Kraljevske zemaljske muške obrtne škole u Zagrebu izrađen prema nacrtima njihova profesora Hermana Bolléa. Soba je bila izložena na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900., gdje je Kraljevina Hrvatska i Slavonija dobila najviše priznanje (*Grand Prix*) za izložbu školstva u skupini Uzgoj i nastava.

Iznimno važan dio Zbirke čini likovno stvaralaštvo učenika, učitelja i profesora preko kojega se može dijakronijski pratiti razvoj likovne kulture u školama od početka 19. stoljeća do danas. Početkom nastave

Slika 2. Stalni postav HŠM-a – *Pariška soba*

risanja i likovnoga odgoja u Hrvatskoj smatra se osnivanje organiziranih tečajeva za građanstvo pri pavlinskom samostanu u Lepoglavi 1661. godine. Ipak, sustavno obrazovanje u tom nastavnom predmetu započinje tek donošenjem uredbe *Ratio educationis*⁵, kojom carica Marija Terezija 1777. među ostalima osniva i risarske škole. Nastavni predmet risanje postaje dio nastavnoga plana i programa pučkih, stručnih i učiteljskih škola (*Hrvatski školski muzej*, 2001, 231-233). Godine 1781. osniva se Zagrebačka risarska škola.⁶ Risanje je, kao i krasopis, imalo i pedagošku dimenziju. Na oba nastavna sata vodilo se računa o položaju tijela prilikom rada, načinu sjedenja, položaju ruku, držanju olovke i položaju papira ili crtanke. U Zbirci možemo pratiti risanje u svim njegovim fazama (risanje geometrijskih linija i likova, arhitektonsko risanje, risanje po naravi i sjećanju, risanje topografskih simbola, zemljovida, risanje po predlošku i sl.).

Prikupljanjem takve građe u prvi plan postavlja se dijete kao umjetnik, stvaratelj, te se daje na važnosti radu mentora. Zbirka nudi mnoge podatke vezane uz rad i stvaranje bilo da je riječ o općedruštenim (svjetska otkrića, priroda koja nas okružuje), ratnim (svjetski ratovi, Domovinski rat) ili političkim temama (socijalizam, komunizam).

4 Krajem 19. stoljeća uvodi se poseban odgojni ručni rad za dječake – *slōjd*, koji se pojavio u Švedskoj u drugoj polovini 19. stoljeća. Osmislio ga je August Abrahamson, a u naše škole dovodi ga profesor Ivan Bixy. Učio se kao obvezni predmet u učiteljskim školama na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.

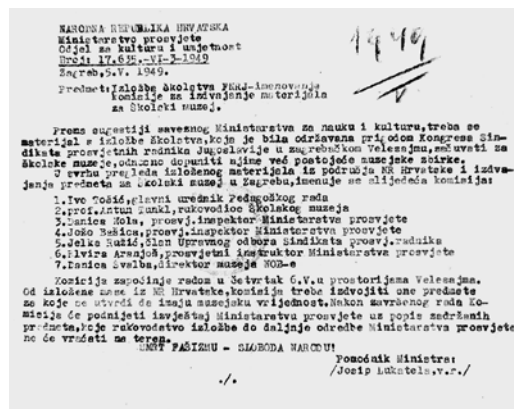
5 *Ratio educationis totiusque rei literariae* (“Sustav obrazovanja i cjelokupnog školstva”) uredba je donesena 1777. na zahtjev carice Marije Terezije kojom se propisuje organizacija škola sve do razine sveučilišta u Ugarskoj i njoj pridruženim zemljama, dakle i u Hrvatskoj.

6 Prvi učitelji u Zagrebačkoj risarskoj školi bili su Ivan Mittermayer (1781. – 1793.) i Jakob Matija Raab (1794. – 1805.) te nakon njih Ivan Schauff (1805. – 1821.).

3. Utjecaj izložbene djelatnosti Hrvatskoga školskog muzeja na razvoj Zbirke radova učenika i nastavnika – likovni radovi

Od trenutka osnivanja do danas Hrvatski školski muzej u svojim je prostorima, unutar zgrade Hrvatskoga učiteljskog doma, otvorio nešto manje od 500 izložaba, točnije 468. Muzej će 2021. proslaviti 120. godišnjicu postojanja, a upravo su izložbe razlog što su prikupljeni muzejski predmeti najvećim dijelom rezultat stvaranja javnosti, učenika, učitelja, škola i djelatnika Muzeja.

U prvim godinama postojanja Muzeja građa se prikupljala donacijama građana i ustanova, zatim izložbama, koje su se pokazale izvrsnima za prikupljanje građe, a poslije i raznim aktivnostima: organiziranjem tematskih likovnih natječaja, ciljanim izložbama, dobro osmišljenim pedagoškim akcijama i sl.

Slika 3. Dopis s izložbe “Školstvo za vrijeme NOB-a” (1949.)

Koliko je izložbena djelatnost Muzeja utjecala na razvoj Zbirke radova učenika i nastavnika dokazuje iznimno velik korpus likovnih radova koji se čuvaju u njoj, a prikupljeni su prilikom izložaba na kojima su učenici bili u prvom planu u ulozi stvaratelja, umjetnika.

Najvažnije izložbe Hrvatskoga školskog muzeja kojima se utjecalo na prikupljanje građe za Zbirku radova učenika i nastavnika bile su:

- Školstvo za vrijeme NOB-a (24. – 30. 4. 1949.)
- Školstvo za NOB (30. 8. – 30. 9. 1954.)
- Nastava sredstva i nastavni planovi i programi za NOB (23. 7. – 15. 9. 1955.)
- Nastava crtanja u Hrvatskoj (2. – 16. 4. 1956.)
- Izložba radova Prve osmogodišnje škole Selska cesta (20. 6. – 8. 9. 1956.)
- Muzeji i škole (9. 10. 1956. – 25. 1. 1957.)
- Školstvo u Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću (10. 3. – 29. 5. i 25. 6. – 12. 10. 1958.)
- Nastava – školske zadruge – život (24. 6. – 4. 10. 1961.)
- Saobraćajni odgoj u osnovnoj školi (1. – 29. 3. 1967.)

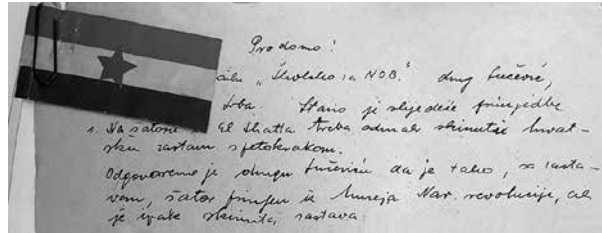
Kad je u programatskom članku iz 1948., objavljenom u *Pedagoškom radu*, tadašnji voditelj Muzeja Antun Tunkl istaknuo da je jedan od u tom trenutku najvažnijih zadataka Muzeja prikupljanje građe vezane za školstvo u vrijeme NOB-a te organiziranje akcija kojima bi se sačuvali vrijedni učenički radovi, te zadatke počelo se ispunjavati izložbenom djelatnošću.

Na temu školstva u vrijeme NOB-a u Muzeju su otvorene tri izložbe, prva već godinu nakon spomenutoga članka, a sljedeće dvije 1954. i 1955. godine.

- Promatranje cvijeća u likovnom odgoju (3. 6. – 15. 8. 1968.)
- Tapiserija u osnovnoj školi (23. 3. – 16. 4. 1969.)
- Seljačka buna u likovnim radovima učenika osnovnih škola SRH (13. 3. – 28. 4. 1973.)
- Dječje ilustracije priča Ivane Brlić-Mažuranić (16. 4. – 30. 8. 1974.)
- Zagreb u slobodi (6. 5. – 30. 6. 1975.)
- Četiri godišnja doba (23. 12. 1979. – 17. 2. 1980.)
- Izložba učeničkih radova Centra za edukaciju i rehabilitaciju sluha i govora “Slava Raškaj” iz Karlovca (14. 12. 1984. – 1. 3. 1985.)
- Peta samostalna izložba slika i crteža Juravić Jelene (3. – 16. 10. 1985.)
- Izložba radova TV gledatelja “Kviskoteka u Hrvatskom školskom muzeju” (24. 5. – 17. 6. 1990.)
- Kviskoteka u HŠM-u (23. 5. – 14. 6. 1991.)
- Likovni radovi učenika i osoba s teškoćama u razvoju grada Zagreba i šireg područja (25. 6. – 5. 7. 1991.)
- Papir, boje, kist i rat – likovni iskazi djece o Domovinskom ratu (18. 3. – 9. 4. 1992.)
- Likovni radovi djece i odraslih s teškoćama u razvoju grada Zagreba i šireg gradskog područja (5. – 8. 5. 1993.)
- Naša priča u slikama – izložba likovnih postignuća učenika Centra za autizam Zagreb (12. – 23. 1. 2016.)

3.1. Izložbe na temu školstva tijekom NOB-a

Utjecaj društvenoga i povijesnoga konteksta na odabir muzejskih predmeta uočljiv je na mnogim mjestima u dokumentaciji o izložbama Hrvatskoga školskog muzeja. Posebno je zanimljiv detalj koji se čuva u dokumentaciji o izložbi *Školstvo za NOB*, održanoj u rujnu 1954., pronađen na dopisu naslovljenom “Pro domo!”, u kojem na početku stoji:

Slika 4. Dopis s izložbe “Školstvo za NOB” (1954.)

“1.IX posjetio je izložbu *Školstvo za NOB* drug Sučević, direktor muzeja Srba⁷. Stavio je slijedeće primjedbe:

1. Na šatoru iz El Shatta treba odmah skinuti hrvatsku zastavu s petokrakom. Odgovoreno je drugu Sučeviću da je tako, sa zastavom, šator primljen iz Muzeja Narodne revolucije, ali je ipak skinuta zastava.”

Na taj dopis spajalicom je “pospremljena” i sporna zastavica.

7 Muzej Srba u Hrvatskoj bio je javni muzej u Zagrebu specijaliziran za teme vezane uz povijest Srba na prostoru Hrvatske. Djelovao je od 1946. do 1963., kada je pripojen Hrvatskom povijesnom muzeju.

Izložbama *Školstvo za vrijeme NOB-a* (1949.), *Školstvo za NOB* (1954.) i *Nastavna sredstva i nastavni planovi i programi za NOB* (1955.) Muzej je za Zbirku radova prikupio oko 40 muzejskih predmeta, pretežno dječjih likovnih radova.

3.2. Izložba “Nastava crtanja u Hrvatskoj” (1956.)

Izložba na temu nastave crtanja u Hrvatskoj u Hrvatskom školskom muzeju bila je izložena prva dva tjedna travnja 1956. godine. Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske organizirao je dostavljanje radova od nastavnika iz cijele Hrvatske te je na temelju dostavljenoga izabran presjek onih najreprezentativnijih. Ta izložba prva je takva tipa u Muzeju, ali osim plakata koji je popratio izložbu u Zbirci, nažalost, nema podataka o sačuvanim radovima.

Slika 5. Crtež iz El-Shatta (HŠM Mp 1447)

3.3. “Saobraćajni odgoj u osnovnoj školi” (1967.)

Izložbom je prikazan razvoj prometnoga odgoja u predškolskim i školskim ustanovama na razini Socijalističke Republike Hrvatske, njegovo tadašnje stanje i perspektive za razvoj. Bila je namijenjena prije svega nastavnicima i unapređenju nastavno-obrazovnoga procesa, ali i svima koji su se bavili tom tematikom. Na izložbi je, uz djelatnike Muzeja, radio i akademski slikar Boris Dogan⁸, a prikazani su radovi

Slika 6. Fotografija s izložbe izašla u *Večernjem listu* 14. 3. 1967.

Slika 7. Rad učenika “Saobraćaj na raskršću” (HŠM Mp 466)

8 Boris Dogan (Zagreb, 29. listopada 1923. – Zagreb, 26. ožujka 1992.), hrvatski slikar i grafičar. Završio Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu 1952. (u klasi Lj. Babića), bio suradnik Majstorske radionice K. Hegeđušića, član grupe *Mart*.

učenika koje su ustupile razne škole. Posebno su se istaknule makete, pismeni sastavci s temom prometa i likovni radovi. Dio tih radova, više od 100 muzejskih predmeta, i danas se čuva u Zbirci radova učenika i nastavnika.

3.4. “Promatranje cvijeća u likovnom odgoju” (1968.)

U ljeto 1968. u Muzeju se mogla razgledati izložba *Promatranje cvijeća u likovnom odgoju*. Jedna je to od mnogih izložaba Muzeja koja je nastala kao rezultat organiziranoga likovnog natječaja. Takva praksa pokazala se iznimno uspješnom i omogućavala je da Muzej sâm postavi određene teme koje su njegovo područje interesa, prikupi određenu količinu građe, izloži ju i najbolje od prikupljenoga pospremi u vlastite zbirke. Na natječaj raspisan za tu izložbu odazvalo se mnogo nastavnika i škola. Sudjelovanje je ostvarilo 88 škola, a pristiglo je oko 3000 radova; čak 36 škola sa 72 rada predstavilo se i na izložbi. Osim likovnih radova na temu cvijeća izloženi su i prvi pokušaji naših učenika u ikebani⁹. U Zbirci danas čuvamo oko 100 likovnih uradaka učenika koji su bili dio toga programa.

U uvodnoj riječi kataloga koji je popratio izložbu akademski slikar i tadašnji prosvjetni savjetnik Slobodan Čujić¹⁰ zapisao je: “Onaj koji je očekivao da će na ovoj izložbi naći slike cvijeća u klasičnom smislu tj. naslikano cvijeće u vazi, samo naslikano dječjom rukom – prevario se ma da ima i toga. Dijete najčešće zanima sam cvijet – ubran ili otkinut jedan cvijet na svojoj stabljici jer ga dijete prvenstveno tako i doživljava.”

3.5. “Tapiserija u osnovnoj školi” (1969.)

U proljeće 1969. otvorena je ponešto drugačija izložba u Hrvatskom školskom muzeju, naziva *Tapiserija u osnovnoj školi*. Izložbu je priredila Osnovna škola “Moša Pijade” iz Uzдина (Vojvodina), posebna po tome što je bila škola rumunjske narodnosti, a samo mjesto Uzdin poznato je po svojoj bogatoj kulturnoj i umjetničkoj tradiciji.

Slika 8. Rad učenika “Cvijeće” (HŠM Mp 412)

Slika 9. Rad učenika “Proljetno cvijeće” (HŠM Mp 413)

9 Ikebana (jap. *ikei*, “očuvati živim” + *hana*: “cvijet”), umijeće slaganja obrezanoga cvijeća u određenu cjelinu, s točno određenim značenjem položaja svakoga pojedinog cvijeta, a prema japanskom simboličnom govoru cvijeća.

10 Slobodan Milan Čujić (Zagreb, 9. kolovoza 1919. – Zagreb, 3. ožujka 1988.), slikar i likovni pedagog. Od 1951. profesor u zagrebačkim školama te od 1961. do umirovljenja 1979. prosvjetni savjetnik za nastavu likovnoga odgoja pri Zavodu za školstvo grada Zagreba.

Slika 10. Rad učenika “Tapiserija – svatovi”
 (HŠM Mp 525)

Slika 11. Novinski članak “Buna u očima djece”
 objavljen u *Večernjem listu* 20. 3. 1973.

Slika 12. Rad učenika “Ribar Palunko
 i njegova žena” (HŠM Mp 1111)

Tapiserija kao element rumunjskoga folklor, kao tehnika dekorativnoga rada kojim se njegovao duh pučke tradicije, jedna je od aktivnosti kojima su se učenici te škole bavili i u slobodno vrijeme. U Zbirci danas pronalazimo 5 radova koji su bili izloženi te davne 1969. godine.

3.6. “Seljačka buna u likovnim radovima učenika osnovnih škola SRH” (1973.)

Godine 1973. Muzej se uključio u obilježavanje 400. godišnjice Seljačke bune otvaranjem prigodne izložbe. Na izložbi je prikazano 120 radova djece i učenika izabranih među čak 3500 radova koji su na adresu Muzeja pristigli iz cijele Hrvatske. Prikupljanju radova još je jednom pripomogao dobro osmišljen, ciljani likovni natječaj. Muzej danas čuva preko 100 muzejskih predmeta s te izložbe.

3.7. “Dječje ilustracije priča Ivane Brlić-Mažuranić” (1974.)

Od 16. travnja do 30. kolovoza 1974. u Muzeju se održavala izložba *Dječje ilustracije priča Ivane Brlić-Mažuranić* u povodu 100. godišnjice rođenja naše poznate književnice. Na izložbi je izloženo 108 radova učenika iz 80 osnovnih škola iz Zagreba i bliže okolice izabranih od čak 3133 rada pristigla na natječaj u organizaciji Muzeja. Radove izložene na izložbi Muzej danas čuva u Zbirci radova učenika i nastavnika.

3.8. “Zagreb u slobodi” (1975.)

Još jedna izložba koja je rezultat likovnoga natječaja u organizaciji Hrvatskoga školskog muzeja. Izloženi su najbolji od preko 1000 pristiglih radova iz 31 škole s užega zagrebačkog područja. Izložena su 132 likovna rada, a 118 ih je sačuvano u Zbirci.

Slika 13. Plakat za izložbu "Zagreb u slobodi"

Slika 14. Čestitka i kalendar "Kraša" za 1980. godinu

3.9. "Četiri godišnja doba" (1979.)

Krajem 1979. Muzej otvara izložbu naziva *Četiri godišnja doba*. Ostala je upamćena po čak 147 radova učenika trajno sačuvanih u Zbirci radova, ali i po važnoj suradnji Industrije čokolade, bombona i keksa "Josip Kraš", Centra za vizualnu kulturu mladih i Hrvatskoga školskog muzeja. Povodom Međunarodne godine djeteta organiziran je natječaj prikupljanja likovnih radova na temu godišnjih doba. Pristigla su 7854 rada, najbolji su izabrani i izloženi na izložbi, a 13 radova reproducirano je na novogodišnjoj čestitci i kalendaru pokrovitelja, tvornice "Kraš".

3.10. Izložba ueničkih radova Centra za edukaciju i rehabilitaciju sluha i govora "Slava Raškaj" iz Karlovca (1984.)

Na kraju 1984. Muzej je ugostio radove korisnika Centra za edukaciju i rehabilitaciju sluha i govora "Slava Raškaj" iz Karlovca, a sačuvano je više od 80 radova s izložbe. Muzej i danas često organizira događanja, radionice i izložbe kojima prati rad različitih ustanova i osoba s poteškoćama.

3.11. Peta samostalna izložba slika i crteža Juravić Jelene (1985.)

Tijekom listopada 1985. Muzej je ugostio radove likovne pedagoginje iz zagrebačke Osnovne škole Gustava Krkleca, gospođe Jelene Juravić. Primjer je to potpore Muzeja radu naših učitelja i učiteljica, likovnih pedagoga. Izložbu je popratio prigodni katalog, a u zbirci su sačuvana 4 autoričina rada.

Slika 15. Izložba “Kviskoteka u HŠM”

Slika 16. Novinski članak naslovljen “Gradske slike – I Oliver kao Kvisko”

3.12. Izložba radova TV gledatelja “Kviskoteka u Hrvatskom školskom muzeju” (1990.) i “Kviskoteka u HŠM-u” (1991.)

U Hrvatskom školskom muzeju čuva se 51 likovni rad na temu popularne televizijske emisije “Kviskoteka”¹¹ i maskote zvane “Kvisko”¹². Razlog tomu jesu dvije izložbe na tu temu tijekom ratnih godina. Za Muzej je 1990. godina važna i po tome što je za svoje potrebe dobio velik i reprezentativan izložbeni prostor unutar zgrade Hrvatskoga učiteljskog doma. Prva izložba otvorena u tom prostoru bila je upravo *Kviskoteka u Hrvatskom školskom muzeju*. U suradnji s Televizijom Zagreb Muzej je organizirao natječaj na koji su gledatelji slali radove na zadanu temu. Pristiglo je nekoliko tisuća radova, na izložbi je prikazano njih 500, a čak 20 radova je nagrađeno. Sljedeće godine Muzej je ponovio natječaj, koji je također rezultirao zanimljivom izložbom.

3.13. “Papir, boje, kist i rat” (1992.)

Tijekom ratne 1992. godine u Muzeju se održavala izložba *Papir, boje, kist i rat – likovni iskazi djece o Domovinskom ratu*. Izložba je po mnogočemu bila zanimljiva i ostavila je vrijedan trag u povijesti Hrvatskoga školskog muzeja.

Na poziv Muzeja i Školskoga programa Hrvatske televizije učenici osnovnih škola iz cijele Hrvatske slali su svoje radove na temu doživljaja rata koji je u to vrijeme zahvatio gotovo čitavu našu domovinu. Na natječaj je pristiglo oko 9500 radova, a stručni žiri odabrao je 321 rad te su poslani na 20. međunarodnu izložbu

11 “Kviskoteka” je naziv televizijskoga kviza općega znanja koji je emitirala Televizija Zagreb. Kviz je nastao 1979. i emitiran je od 1980. do 1995. godine.

12 Miroslav Šutej (Duga Resa, 29. travnja 1936. – Krapinske Toplice, 13. svibnja 2005.), hrvatski slikar i grafičar, likovni tvorac “Kviska”.

dječje umjetnosti *Lidice 1992*. Dio radova pristiglih na natječaj Muzej je sačuvalo za Zbirku radova. Redateljica Mira Wolf snimila je 1993. i kratki film o izložbi i radovima, čiji scenarij potpisuje Dubravko Lepej. Za taj film dobila je nagradu Eurovizije u kategoriji obrazovnih emisija.

3.14. Likovni radovi djece i odraslih s teškoćama u razvoju grada Zagreba i šireg gradskog područja (1993.)

Još jedna u nizu izložaba kojima se predstavlja rad ustanova koje se brinu o korisnicima s usporenim kognitivnim razvojem održana je tijekom svibnja 1993. godine. U Zbirci su danas sačuvana 93 rada s te izložbe. Organizirana je u suradnji s Društvom defektologa grada Zagreba. Na izložbi je sudjelovalo čak 20 ustanova: Centar SUVAG, Centar za odgoj i obrazovanje Zagorska, Centar “Slava Raškaj”, Centar “Vinko Bek”, Centar za autizam i drugi.

3.15. “Naša priča u slikama” – izložba likovnih postignuća učenika Centra za autizam Zagreb (2016.)

Suradnja s Centrom za autizam odvijala se i tijekom 2016. godine. U siječnju je održana izložba *Naša priča u slikama*, a s te zanimljive i važne izložbe u Zbirci radova učenika i nastavnika sačuvano je 25 učeničkih radova.

3.16. Međunarodni natječaji

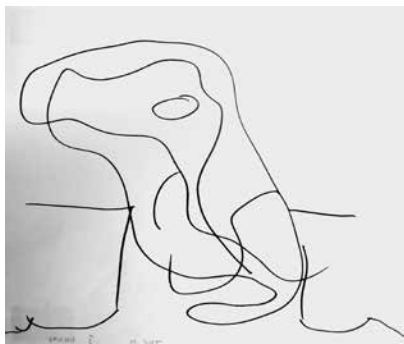
Hrvatski školski muzej u suradnji s Veleposlanstvom Japana i Veleposlanstvom Republike Češke u Republici Hrvatskoj već dugi niz godina organizira slanje radova učenika iz cijele Hrvatske (likovnih i literarnih) na međunarodne natječaje i izložbe. Pristigle radove uvijek detaljno pregleda stručni žiri i izabere one najbolje, koji sudjeluju na natječaju. Teme su raznolike, a mašta naših učenika beskonačna, pa Muzej od pristiglih radova često napravi odabir onih posebno zanimljivih za Zbirku radova učenika i nastavnika.

Natječaji i izložbe na kojima sudjelujemo:

- Međunarodna izložba dječjega likovnog stvaralaštva *Lidice*, Češka
- Međunarodna izložba dječjega likovnog stvaralaštva *Narita*, Japan
- Međunarodna izložba dječjega likovnog stvaralaštva *Kanagawa*, Japan
- Međunarodni literarni natječaj *GOI*, Japan.

Slika 17. Rad učenika “Konj” (HŠM Mp 4239)

Slika 18. Rad učenika “Čudesna bića
Jakova Šimića” (HŠM 39299)

4. Zaključak

Ovim radom pokušalo se prikazati kako se stvarala Zbirka radova učenika i nastavnika Hrvatskoga školskog muzeja, točnije dio Zbirke u kojem se čuva likovno stvaralaštvo učenika i njihovih mentora. Likovni radovi čiji su autori učenici i nastavnici, radovi koji su postali muzejski predmeti unutar Zbirke, najvećim dijelom rezultat su stvaranja javnosti, učenika, učitelja, škola i djelatnika Hrvatskoga školskog muzeja. Muzej tu građu prikuplja sistematično i planski već 120 godina, motivirajući svoje posjetitelje, korisnike i cjelokupnu javnost da pomognu sačuvati svakodnevicu, trenutak u kojem se živi i stvara, za buduće naraštaje. Rezultat takva pristupa jest činjenica da je ovo jedna od najvećih zbirki Hrvatskoga školskog muzeja, a likovni radovi, stvaralaštvo naših učenika, učitelja i učiteljica te škola čine njezin najvažniji i najveći dio.

Tema stvaranja na relaciji muzej-škola-javnost od iznimnog je interesa i važnosti i za djelatnike Muzeja i za prikupljanje buduće građe, muzejskih predmeta.

Najnoviji primjer koji potvrđuje koliko je važna suradnja Muzeja i javnosti jest akcija *Slatko sjećanje na djetinjstvo*, kojom se 2019. potaknulo građane na donacije predmeta koji se dotad nisu mogli pronaći u muzejskim zbirkama, a koje je na neki način trebalo spasiti od zaborava, primjerice leksikona i spomenara, igračaka, zatim određenoga školskog pribora, fotografija i sl.

Da bi relacija muzej-škola-javnost nastavila ostvarivati uspjeh, potrebno je postaviti jasne i konkretne ciljeve, odrediti prioritete pri prikupljanju građe te postići ravnotežu među svim sudionicima procesa. Kreativni projekti poput izložaba, natječaja i pedagoških akcija pokazali su se izvrsnim načinom zajedničkoga stvaranja, a Muzeju su “dodijelili” novu ulogu – ulogu aktivnoga sudionika, ali i onoga tko može utjecati na društvo u kojem živi, djeluje i stvara.

LITERATURA

1. *Hrvatska enciklopedija (online)* (<https://www.enciklopedija.hr/Default.aspx>).
2. *Hrvatski biografski leksikon*. (2009-2020). Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”.
3. *Hrvatski školski muzej – njegov postanak i uređenje*. (1902). Zagreb: HPKZ.
4. *Hrvatski školski muzej 1901. – 2001.: stalni postav*. (2001). Zagreb: Hrvatski školski muzej.
5. Maroević, I. (1993). *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Filozofskoga fakulteta.
6. Pleše, B. (1971). *Sedamdeset godina Hrvatskog školskog muzeja: 1901-1971*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.

IZVORI

1. *Darovi Hrvatskom školskom muzeju*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
2. Dokumentacija o izložbama Hrvatskoga školskog muzeja.
3. Dokumentacija o pokretnim izložbama Hrvatskoga školskog muzeja.
4. Hrvatski školski muzej – Inventarna knjiga Zbirke radova učenika i nastavnika.

Kristina Gverić, Zagreb

DEVELOPMENT OF THE STUDENTS' AND TEACHER'S COLLECTED PAPERS OF THE CROATIAN SCHOOL MUSEUM

Summary

One of the largest collections of the Croatian School Museum is the Collected Students' and Teachers' Papers, which now includes over 10 000 museum items. Artistic creations of our students, teachers and professors are an important part of the collection. Works of visual art were mostly collected through the joint efforts of the public, students, teachers, schools and Museum employees. Ever since it was established in 1901, the Croatian School Museum has systematically and dedicatedly collected different materials, including donations received from individuals and institutions, and pursued various activities, for example the organization of art contests addressing important and popular topics, dedicated exhibitions, and well-designed educational campaigns. The Museum motivates its visitors, users and the entire public to help preserve this daily life, the moment of living and creating, for future generations. This paper will present the result of such approach and what it helped collect and preserve.

Key words: Croatian School Museum (Zagreb)
museum collections, Collected Students' and Teachers' Papers,
collection development